1. Osoby požívající ochrany vyplývající z Listiny

Od vstupu Maastrichtské smlouvy v platnost v roce 1993 je každá osoba s občanstvím členského státu EU automaticky občanem EU. Občanství EU doplňuje občanství členského státu a přiznává soubor práv, včetně práva na zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti, je-li Smlouva uplatňována, a práva pohybovat se a pobývat v EU za podmínek stanovených právem EU. Více informací o právech vyplývajících z občanství EU a o tom, jak tato práva vykonávat, je k dispozici zde.

Za zmínku stojí, že **této ochrany nepožívají pouze občané EU:** Listiny se mohou dovolávat **také občané zemí, které nejsou členskými státy,** a **osoby bez státní příslušnosti**. Ochrany poskytované Listinou v souvislosti s určitými právy mohou požívat i **právnické osoby**: více informací o tom je uvedeno v oddíle 1.1 .

Některá základní práva stanovená v Listině se vztahují pouze na občany EU, zejména se jedná o:
právo na práci a právo svobodné volby povolání (čl. 15 odst. 1),
svobodu podnikání (článek 16),
právo volit a být volen do Evropského parlamentu a v obecních volbách (články 39 a 40),
právo volně se pohybovat a pobývat v EU (článek 45),
právo na diplomatickou a konzulární ochranu kterýmkoli jiným členským státem EU (článek 46).

Je třeba poznamenat, že Soudní dvůr Evropské unie až dosud umožňoval pouze občanům EU požívat práva nebýt diskriminován na základě státní příslušnosti v oblasti působnosti Smluv, stanoveného v článku 18 SFEU a nyní také v čl. 21 odst. 2 Listiny.

Většinu základních práv stanovených Listinou však mohou vykonávat občané EU i *zemí, které nejsou členy EU*. Rozhodujícím faktorem je to, zda odpovědnost za údajné porušení základních práv lze přičíst samotné Evropské unii nebo členskému státu při provádění práva Unie. Vodítko v tomto ohledu poskytuje oddíl 3.

1.1 Právnické osoby jako požívatelé ochrany vyplývající z Listiny

Některá z ustanovení Listiny mezi osoby požívající práv, jež tato ustanovení stanoví, výslovně zahrnují „každou... právnickou osobu se sídlem v členském státě“, a zejména:
právo na přístup k dokumentům orgánů, institucí a jiných subjektů EU (článek 42),
právo obracet se na evropského veřejného ochránce práv v případě nesprávného úředního postupu orgánů, institucí nebo jiných subjektů EU (článek 43),
petiční právo k Evropskému parlamentu.

Většina ustanovení Listiny však žádné takové vymezení neobsahuje.

Některá z nich jsou ve své podstatě zjevně omezena na fyzické osoby, například: článek 1 (lidská důstojnost), článek 2 (právo na život), článek 3 (právo na nedotknutelnost lidské osobnosti), článek 4 (zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu), článek 5 (zákaz otroctví a nucené práce), článek 9 (právo uzavřít manželství a právo založit rodinu), článek 18 (právo na azyl), článek 19 (ochrana v případě vystěhování, vyhoštění nebo vydání), článek 23 (rovnost žen a mužů), článek 24 (práva dítěte), článek 25 (práva starších osob), článek 26 (začlenění osob se zdravotním postižením), článek 29 (právo na přístup ke službám zaměstnanosti), článek 30 (ochrana v případě neoprávněného propuštění), článek 31 (slušné a spravedlivé pracovní podmínky), článek 32 (zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci), článek 33 (rodinný a pracovní život), článek 34 (sociální zabezpečení a sociální pomoc), článek 39 (právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu), článek 40 (právo volit a být volen v obecních volbách), článek 45 (volný pohyb a pobyt) a článek 46 (diplomatická a konzulární ochrana).

Naproti tomu Soudní dvůr rozhodl, že právnické osoby se mohou dovolávat pouze některých z ustanovení Listiny, která je výslovně neuvádějí mezi osobami požívajícími práv, například: článků 7 a 8 o respektování soukromého a rodinného života a ochrany osobních údajů (viz věc C-92/09 Volker und Markus Schecke) a čl. 47 třetí pododstavec o přístupu k právní pomoci (viz věc C-279/09 DEB). Z judikatury Soudního dvora zároveň vyplývá, že ochrana poskytovaná právnickým osobám se z hlediska oblasti působnosti a úrovně může lišit od ochrany, již požívají fyzické osoby. U ostatních ustanovení není jasné, zda se vztahují i na právnické osoby, či nikoli. Pokud některý případ související s jedním z těchto ustanovení spadá v jakémkoli jiném ohledu do rozsahu i působnosti Listiny, mohlo by mít smysl požádat Soudní dvůr o vyjasnění, zda jsou mezi požívatele takové ochrany zahrnuty také právnické osoby.

Soudní dvůr by při svém posouzení musel přihlédnout k judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, jestliže ustanovení Listiny, z něhož se vychází, bylo označeno jako „odpovídající právo“ ve smyslu čl. 52 odst. 3 Listiny (viz část III, oddíly 5 a 5.1 a věci *Schecke* a *DEB* uvedené výše).

2. Subjekty povinné dodržovat Listinu

V souladu s čl. 51 odst. 1) **je Listina závazná pro**:
orgány, instituce a jiné subjekty Unie,
členské státy, ale pouze když provádějí právo EU.

Listinu je povinen dodržovat každý **orgán, instituce nebo jiný subjekt EU**, a stejně tak i jejich zaměstnanci při plnění svých povinností.

Musí dodržovat Listinu při přijímání a uplatňování aktů EU a obecněji při výkonu pravomocí a úkolů jim svěřených Smlouvami EU (SEU a SFEU).

Příklady porušení základních práv **orgány, institucemi nebo jinými subjekty** EU nebo jejich zaměstnanci:
přijetí právního aktu (například směrnice nebo nařízení EU), který neposkytuje přiměřené záruky, pokud jde o nakládání s osobními údaji,
odepření přístupu k dokumentům,
šetření prováděné úředníky Komise, kteří chtějí vyjasnit, zda došlo k porušení pravidel hospodářské soutěže, v rozporu s právem na respektování soukromého života.

Povšimněte si, že Listina zavazuje orgány, instituce a jiné subjekty EU i při přijímání nebo uplatňování aktu, který má mít účinky také nebo výlučně mimo EU. Obdobně Listina zavazuje zaměstnance EU dokonce i tehdy, pokud plní své povinnosti vně Evropské unie. Některé příklady:
mezinárodní dohoda mezi EU a USA týkající se výměny osobních údajů,
rozhodnutí Rady Evropské unie nařizující zmrazení finančních prostředků státního příslušníka Iráku nebo právnické osoby se sídlem v Iráku.

Pokud jde o pojem „stát“, vysvětlení čl. 51 odst. 1 (o „Vysvětlení k Listině základních práv“ viz část III, oddíl 6) jasně stanoví, že tento pojem odkazuje na „ústřední orgány, jakož i na regionální nebo místní subjekty a na veřejné organizace, když provádějí právo Unie“. Listina je závazná také pro státy, když jednají jako zaměstnavatelé.
V souladu se zavedenou judikaturou Soudního dvora kromě toho pojem „stát“ zahrnuje také „útvar, který byl bez ohledu na svou právní formu pověřen na základě aktu orgánu veřejné správy výkonem služby ve veřejném zájmu pod kontrolou orgánu veřejné správy a který k tomu disponuje výjimečnými pravomocemi ve srovnání s těmi, které vyplývají z pravidel použitelných na vztahy mezi jednotlivci“ (viz věc C-282/10 *Dominguez*). A proto, pokud takový útvar provádí právo EU, je povinen dodržovat Listinu stejně jako kterýkoli jiný státní subjekt.
Shrneme-li to, podle čl. 51 odst. 1 se lze Listiny dovolávat za účelem nápravy jakéhokoli porušení základních práv vyplývajících z aktu přijatého orgány, institucemi a jinými subjekty EU. Naproti tomu jednotlivci se mohou domáhat ochrany, jíž poskytuje Listina, pouze v reakci na porušení vyplývající z vnitrostátního aktu provádějícího právo EU.
V tom spočívá **významný rozdíl** ve vztahu k EÚLP a k ústavám členských států: žalobu lze podat proti kterémukoli aktu členského státu EU, je-li v rozporu s ústavou tohoto státu nebo s EÚLP.
Jednotlivec by proto mohl být na pochybách, zda má smysl dát si práci s určením, že vnitrostátní akt, který údajně porušuje Listinu, byl přijat v rámci provádění práva EU.
Z **hlediska jednotlivce domáhajícího se takové ochrany** toto další úsilí smysl má, protože Listina, pokud je použitelná:
umožňuje oběti porušení využít různých soudních i nesoudních právních forem nápravy, jež poskytuje právo EU (viz část I, oddíl 4),
například před podáním stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku týkající se porušení EÚLP musí oběť nejprve vyčerpat vnitrostátní opravné prostředky (o tomto pravidlu a limitech jeho používání viz Praktický průvodce kritérii přípustnosti),
zatímco první vnitrostátní soud, jenž se má případem zabývat, může požádat Soudní dvůr o rozhodnutí o předběžné otázce (viz oddíl 4),
právo Unie má rozličné účinky na vnitrostátní úrovni, což může poskytnout zvlášť účinnou ochranu obětem porušení, jako např. povinnost vnitrostátního soudu nepoužít kterýkoli vnitrostátní akt, který není slučitelný s Listinou, nebo vykládat ho ve shodě s Listinou, a vyplacení náhrady škody příslušným členským státem.
Pokud jde o **vztah mezi právem Unie a vnitrostátním právem (z právního hlediska)**, musí se nejprve určit, zda vnitrostátní akt provádí právo Unie; jelikož právo Unie je nadřazeno vnitrostátnímu právu (přednost), musí být vnitrostátní právo v souladu s právem Unie.
V rámci provádění práva Unie Listina v podstatě představuje měřítko pro ochranu základních práv. Vnitrostátní zdroje chránící základní práva mohou plnit určitou úlohu: jejich význam však závisí na míře spojitosti mezi právem EU a vnitrostátními předpisy dotčenými v případě sporu (viz část III, oddíl 7).

2.1 Kdy musí soukromé subjekty dodržovat Listinu

Soukromé subjekty jsou poživatelé ochrany poskytované Listinou. Na druhé straně Listina neobsahuje žádnou zmínku o tom, že tyto subjekty patří do kategorie subjektů, které jsou jí vázány.
To však neznamená, že soukromé subjekty nemají nikdy povinnost Listinu dodržovat.
Podle Soudního dvora **se ustanovení** Listiny, které **stačí samo o sobě k tomu, aby bylo jednotlivcům přiznáno subjektivní právo uplatnitelné jako takové, lze dovolávat v žádosti o nepoužití odporujících vnitrostátních předpisů dokonce i v řízeních mezi soukromými stranami** (viz věc C-176/12 *Association de médiation sociale*, bod 47).
Lze uvést následující příklad (založený na věci C-555/07 Kücükdeveci). Pan A je zaměstnavatel v soukromém sektoru a paní B je jeho zaměstnankyně. Paní B obdrží dopis, který jí oznamuje, že je propuštěna, a stanoví jí výpovědní lhůtu v délce jednoho měsíce. To je v souladu s platnými vnitrostátními předpisy, podle nichž výpovědní lhůta činí jeden měsíc, pokud zaměstnanec pracoval pro zaměstnavatele méně než dva roky, s výjimkou jakékoli doby před dosažením 25 let věku zaměstnance. Podle paní B, která byla zaměstnána od svých 18 let, je dotyčné ustanovení diskriminační na základě věku. Zahájí proto soudní řízení proti svému zaměstnavateli u vnitrostátního soudu. Vnitrostátní soud má za to, že údajně diskriminační vnitrostátní předpis provádí právo Unie, protože upravuje podmínky pro propouštění a spadá do oblasti působnosti směrnice 2000/78/ES, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání. Soudní dvůr potvrzuje, že dotyčný vnitrostátní předpis provádí právo EU, a rozhoduje, že se lze odvolat na čl. 21 odst. 1 Listiny zakazující diskriminaci mimo jiné na základě věku, a použít ho, aby se nepoužil odporující vnitrostátní předpis, a to i ve vztahu k řízením zahrnujícím soukromé subjekty. Podle názoru Soudního dvora jsou vnitrostátní předpisy, jako je předpis, o němž se vede spor, diskriminační na základě věku; proto by neměly být vnitrostátním soudem vůči paní B potvrzeny.
Jinými slovy, ačkoli povinnost zajistit, aby vnitrostátní pravidla byla v souladu s Listinou, je závazná pouze pro členské státy, jejich selhání s ohledem na povinnost, o níž se jedná, může vést ke přímému použití ustanovení Listiny vůči soukromým subjektům.
Tento charakteristický rys Listiny, který se označuje jako **přímý horizontální účinek**, je **další výhodou oproti EÚLP**, jejíž ustanovení stejný účinek nemají.
Přímý horizontální účinek Listiny má samozřejmě **dvě rozporné strany**: na jedné straně posiluje podporu základních práv jednotlivců, na druhé straně by soukromé subjekty, jež dodržují vnitrostátní právo, mohly své případy prohrát.
Proto je velmi důležité si uvědomovat ustanovení Listiny, jež mají přímý horizontální účinek. Více informací k tomuto tématu je uvedeno v části III, oddíle 7.

3. Kdy vnitrostátní akt provádí právo Unie

Podle Soudního dvora vnitrostátní opatření provádí právo Unie, když „spadá do působnosti unijního práva“ (viz věc C-617/10 *Åkerberg Fransson*, body 17 až 23). Listina se tak vztahuje na všechny vnitrostátní akty **spadající do oblasti působnosti práva Unie**, a pouze na takové akty.
Na první pohled toto další, nejasné tvrzení neposkytuje žádné vodítko týkající se rozsahu působnosti Listiny. Před Lisabonskou smlouvou však Soudní dvůr vycházel z tohoto znění při vymezení oblasti působnosti základních práv chráněných jako hlavní zásady práva Unie. Tato judikatura poskytla vyjasnění k problematice překračující výraz provádění / oblast působnosti práva Evropské unie. Znamená to, že
ochranu vyplývající z Listiny nelze vyvolat jednoduše tvrzením, že projednávaná věc se týká porušení základního práva, které je stanoveno v Listině, vnitrostátním aktem, ale že
vnitrostátní akt spadá do působnosti práva Unie, a tedy Listiny, protože existuje pravidlo primárního nebo sekundárního práva Unie, jiné než údajně porušené ustanovení Listiny, které se vztahuje na projednávanou věc.
Jinými slovy, **situace, ve které k porušení došlo, se musí řídit pravidly práva Unie**. Seznam situací, ve kterých je toto kritérium splněno, je uveden v části III, oddíle 2.
Kromě ustanovení samotné Listiny existují i jiná ustanovení práva Unie, která nelze použít k vyvolání ochrany poskytované Listinou. Použití Listiny nemohou samy o sobě vyvolat zejména ustanovení Smluv (SEU a SFEU), která svěřují Evropské unii pravomoc jednat v určitých oblastech. Jestliže však legislativní instituce EU vykonávají své zákonodárné pravomoci přijímáním aktů v určité oblasti, budou porušení základních práv, ke kterým v působnosti takových aktů dojde, spadat do rozsahu působnosti Listiny.
Například článek 30 poskytuje ochranu proti neoprávněnému propuštění. Evropská unie má pravomoc regulovat propouštění, avšak doposud toto právo nevykonávala. Rozhodnutí o propuštění zaměstnance proto nelze napadnout podle článku 30 Listiny, pokud neexistuje žádná jiná spojitost s právem Unie, jako ve věci C-117/14 *Poclava*.

3.1 Praktický příklad

Následující dva případy se týkají vnitrostátních pravidel bránících právnickým osobám v přístupu k právní pomoci. Listina, nebo konkrétněji čl. 47 třetí pododstavec o právu na právní pomoc, je však použitelná pouze v jednom z těchto případů.

Případ ALFA*: Alfa, německá společnost činná v odvětví zemního plynu, chce podat žalobu na určení odpovědnosti Německa podle práva Unie. Poté, co Německo ve stanovené lhůtě neprovedlo dvě směrnice EU týkající se uvádění zemního plynu na trh, Alfa utrpěla velké finanční ztráty. Alfa, která nemá žádný příjem ani aktiva, si nemůže zaplatit právníka, a proto žádá o právní pomoc. Podle německých pravidel však mohou právní pomoc získat pouze fyzické osoby. Alfa napadá vnitrostátní pravidla u vnitrostátního soudu.*

Případ BETA*: Beta, portugalská obchodní společnost obchodující se zemědělskými produkty, chce podat žalobu proti jiné obchodní společnosti se sídlem v Portugalsku s názvem Omega, a to za účelem splacení úvěru na službu poskytnutou v Portugalsku. Beta však nemá žádný příjem ani aktiva a nemůže si zaplatit právníka. Žádá o právní pomoc, ale žádost je zamítnuta, protože podle portugalského práva mohou právní pomoc získat pouze fyzické osoby. Beta napadá vnitrostátní pravidla u vnitrostátního soudu.*

ALFA se může dovolávat ochrany Listiny, avšak BETA nikoli. Proč?

Cílem žaloby, kterou chce Alfa podat proti Německu, je vymoci právo zaručené právem Unie: právo na to, aby členské státy napravily škodu způsobenou porušením svých povinností vyplývajících z práva Unie (jako je povinnost provést směrnici EU ve stanovené lhůtě). Takže se jedná o více než o „pouhé“ tvrzení, že bylo porušeno ustanovení Listiny EU.

Naproti tomu na případ Beta se nevztahuje žádné jiné pravidlo práva Unie než údajně porušené ustanovení Listiny. Všechny prvky věci se nacházejí v hranicích území jediného členského státu (takže neplatí ustanovení Smluv o volném pohybu služeb), žaloba, kterou chce Beta podat, se netýká situace, která se řídí právem Unie, a neexistuje žádný právní předpis EU týkající se přístupu k právní pomoci v soudních řízeních v členských státech.

Případy ALFA a BETA vycházejí ze dvou skutečných případů řešených Soudním dvorem, a sice věci C-279/09 *DEB* a věci C-258/13 *Sociedade Agrícola*.

4. Kdy Listinu nelze použít

Na Listinu se nelze odvolávat s cílem napadení porušení základních práv vyplývajících z vnitrostátního aktu, který neprovádí právo Unie (viz oddíl 2).

To neznamená, že osoby uplatňující porušení jejich základních práv jsou zbaveny jakékoli ochrany. Jejich stížnosti je namísto toho nutno podat vnitrostátním soudům nebo Evropskému soudu pro lidská práva, v závislosti na okolnostech.

Otázka nezní tak, *zda* existují dveře, na které může člověk zaklepat a požádat o ochranu, ale ***které*** **jsou ty správné dveře, na které se má zaklepat**.

Na stránce „Na koho se obrátit“ naleznete některé informace ohledně toho, kam se obrátit, abyste získali kvalifikované poradenství, jak správně postupovat. Právníci mohou další vysvětlení ohledně rozsahu a účinků Listiny nalézt také v části III.

Poslední aktualizace: 11/12/2018

Tyto stránky spravuje Evropská komise. Informace na této stránce nemusí nezbytně vyjadřovat oficiální stanovisko Evropské komise. Komise neodpovídá ani neručí za informace nebo údaje, které tento dokument obsahuje či na které odkazuje. Pokud jde o předpisy v oblasti autorských práv pro webové stránky EU, viz právní upozornění.